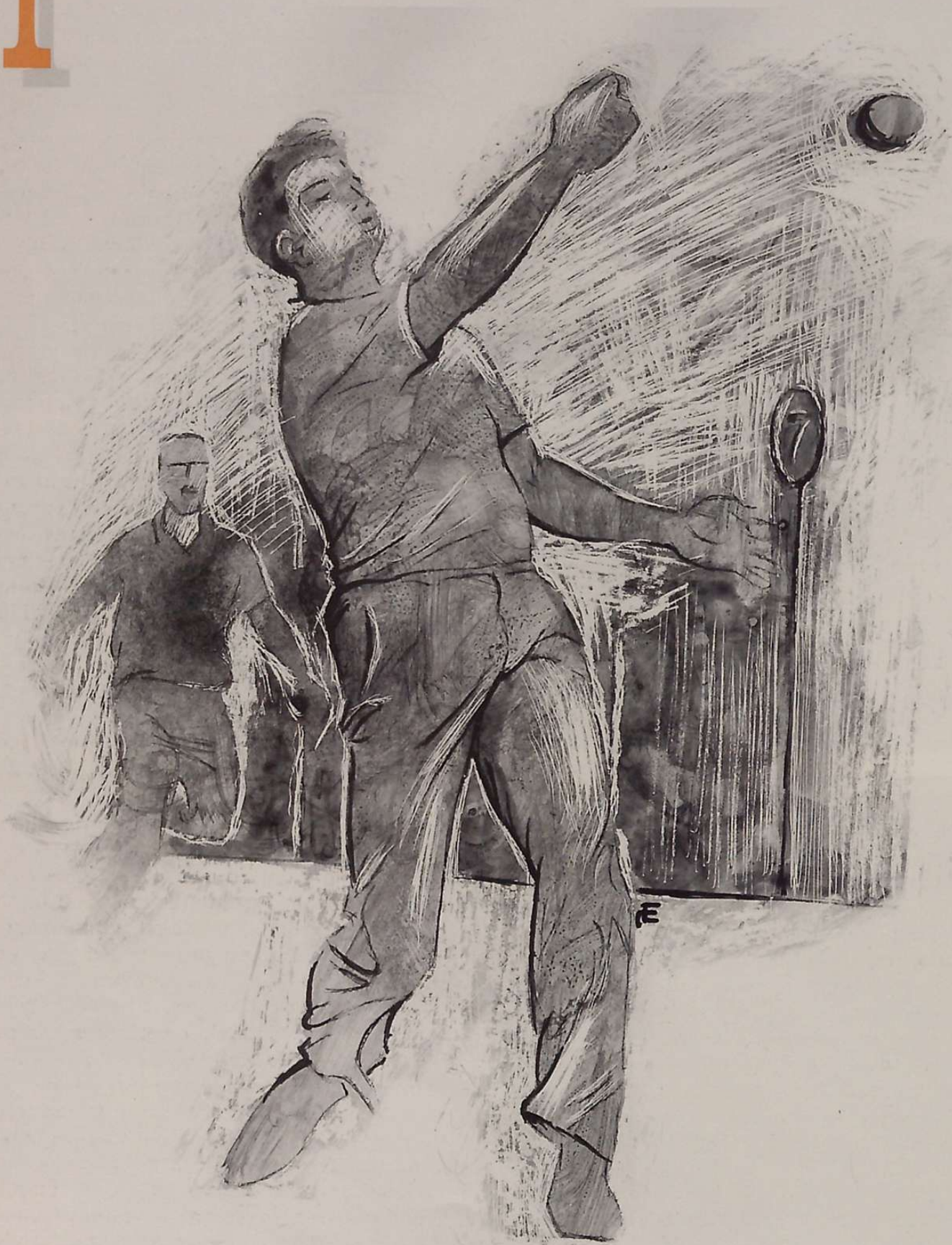

Pilota Hernanin garai batean

Enrike Larrarte Arregi

*Pilotak ohore du,
Eskualherrietan,
zeren den ederrena
joko guzietan.
Eskualdunak gaztetik,
pilota plazetan,
agertzen du baduen
odolik zainetan.*

Zalduby

Honela dio bertsolariak: Euskal Herrian pilota dugu ederrena joko guztien artean.

Jaiotzez andoaindar baina bihotzez eta gogoz hernaniarra izan zen aita Larramendi ospetsuak beste hau esango digu orain dela berrehunda berrogei urte: "Pilota dugu Gipuzkoan deporte nazionala. Palaz ez da herri guztietan egiten baina bai eskuz. Hala ere, Beterrin afizio handiagoa dugu Goiherren baino. Beterri frontoiez josita dago eta hemengoak dira hoberenak. Garaia etortzen denean, etengabe izaten dira eskuzko partidua, bai gipuzkoarrak beren arten jokatuz, bai nafarren kontra, baita frantsezen aurka ere. Izugarritzko jendetza biltzen da frontoietan partidu hauetara.

Joko honek bizkor, bizi, zauli eta kementsu egiten du gizona; Gipuzkoan pilotarako dagoen afizioa ikusirik eta zenbat egiten den jakinik, pentsa zer-nolako gazte-

dia daukagun. Ez dizute ez lanerako aitzakia handirik jarriko".

Baina ez zen gazteen kirola bakarrik. Iztuetak dioenez, denak aritzen ziren: "Probintzia honetan jaiotakoak jai guztietan jolasten dira pilotan, nahiz handizki nahiz apaiz izan, langileekin batera".

Hori Gipuzkoa osoan horrela bazen, Hernanin bertan zer esanik ez. Hona hemen joko honekin zer ikusia duten hainbat datu, batzuk ezagunak izango dituzue, beste batzuk, ordea, ez dut uste. Hernaniko artxibategitik jasoak ditut gehientsuenak. Datu hauek Hernanikoak dira, jakina; pilotazaleek gustora hartuko dituzuelakoan nago.

Has gaitezen 1687. urtean gertaturiko iskanbila batekin. Badirudi garai hartan Hernaniko alkate zenak, alkate aukeratu zuten bezain pronto, ohar bat eman ziola herriko erretoreari pulpitotik igandeko mezetan jendeari azaltzeko. (Abisuak horrela ematen ziren noski orduan). Ez zedila inor txo ere kalean barrena ibili arratsaldeko "Aimariak" joz gero, jendea erretira zedila etxera kanpaia entzundakoan, eta ez zedila inolaz ere inor kantari ibili behin ilundutakoan eta, zer esanik ez, are gutxiago zalapartan.

Ez dirudi denak amen-amen egiteko zeudenik. Hala, abuztuaren 17an, igande eguna, hor dator builaka eta zalapartaka Urnieta aldetik gazte-koadrila. Domingo Aristizabal, Alejo Erasun, Martin Zazaia eta Tomas Aranburu Elormendi, Hernaniko semeak laurak. Ilunabarreko bederatziak omen ziren. Urnietan pilota-partidua jokatua izango zuten Andoaingo beste lau gazteen aurka. Apostuan zer jokatu zuten ez dakigu. Hernanira ailegatu zirenean, herriko ardo-tabernara joatea erabaki omen zuten. Ardoa saltzen zuen taberna bakarra izan behar zuen, gainerantzekoak sagardotegiak izango ziren. Joxe Lubeltza, Patxiren semea, eta Pedro Etxenike ere, mutiko gazteak oraindik, tartean omen ziren. Martinek, kalean buelta pare bat eman behar zutela eta, bertsoan hasteko agindu omen zion Joxe mutikoari. Hala, honek hasi eta besteak jarraitu egiten omen zioten. Partidua galdua izango zuten.

Ezkiagako frontoi zaharrean, pelotariak jokoan.

Eta kulpa zeni, eta alkateari botatzen zioten, honek ez baitzien apostua Hernanin jokatzen utzi. Eta honela omen zioten bertsotan: Sanmielak laister zirela eta, ordurako alkate berria izango zutela. Alkatea Sanmieletan aukeratzen baitzen. Honela, bada, kaleetan bi buelta eman eta alkatearen etxe paretik pasatzerakoan, Tomasek ezpatarekin harriak jotzen omen zituen eta txinpartak eta guzti ateratzen omen ziren. Ordurako herri guztia leihoetara aterea izango zen. Harrika ere hasi omen ziren eta alkatearen leihoetako kristalak puskatu. Ez zen atsegin izango!

Gauza da hurrengo egunean Txomin kartzelan sartu zutela. Alejo, Joxe eta Pedro, berriz, alde eginak ziren ordurako. Ez zituzten harrapatu. Martinen arrastorik ere ez omen zen, baina bere etxetik hiru zahagi ardo (hamalau arroba gutxi gora behera) bahitu eta eraman zituzten. Aurreko hiruren etxeetan ez omen zuten ezer hartu, bahitzeko modukorik ezer aurkitu ez zutelako.

Etxera noiz bueltatu ziren eta... gero-ko konturik ez dakigu. Ez ziren galduko.

Gazte hauek Urnietan jokatu zuten partidua. Era berean, Hernaniko frontoira etorriko dira beste batzuk kanpotik. Badaude eskutitzak gure herriko artxibategian alkateari frontoia eskatuz, lagunartean partiduren bat jokatzeko. Hona hemen bat.

Donostia, 1873ko apirilak 6

Jaun agurgarria.

Eskutitz honen bitartez zera adierazi nahi genioke: hau izenpetzen duenak, beste lagun batzuekin batera, datorren asteartean, hilak 8, pilota-partidu bat jokatu nahi lukeela hor, Hernaniko frontoian, baimena emateari ongi baderizkio. Partidu hau lagunartekoa da eta arratsaldeko merienda besterik ez dago jokoan. Bidebatez egun eder bat pasatzea da gure asmoa.

Berorrek esango dit, noski, egun horretarako frontoia libre egongo den ala ez eta baimena ematen digun, pentsatua dugun bezala egun eder bat pasatzeko.

Erantzunaren zain, ni eta nire lagunak berorren esanetara gaude.

Segundo Arruabarrena

1720.urtean gertatutakoa oso ezaguna da. Iztuetak bere liburu batean kontatzen digu Hernaniko frontoian egindako apostu famatu bat. Gehientsuenek ezaguna izango duzue, baina bakarren bat izango da oraindik ere ezagutzen ez duena eta, labur samar besterik ez bada ere, hona hemen: pilotariak lau gipuzkoar ditugu, kontrarioak lau napar. Gipuzkoarrek justu-justu irabazi zuten, partidua ia galdutzat eman eta gero. Badirudi partidua, gaur ez bezala, hamaikara zela. Partidua aurrera doa. Hamar eta sei, naparrak aurretik. Harro-harro daude, partidua irabazia dutelako ustean eta hor bidaltzen dituzte mandatariak beren herrietara. Azkeneko sakea, ordea, gipuzkoarrena izan. Hartzen omen du Erribera oihartzuarrak pilota handia eta, aupa mutilak!, gipuzkoarrek garaile.

Hona hemen orduko bertsoak:

**Hamar joku eta sei zeudenean
Erriberaren kopeta
bazidurien bazekarrela
elurrarekin tormenta;
elizaraino sakatzen zeban
zortzi ontzako pilota**

**Baztandarrak hitzak eder
malmotea kolkoan
erraz irabazi uste zuten;
partida galdutakoan
negarra mardul egiten zuten
Hernanin eliz-ondoan**

**Astigarran mutil txiki bat
probestuaren semea,
non bilatzen da errestorako
bera dan baina hobea?
Ikaraturik biraldu bait du
Nafarroako jendea!**

Baina ez da hemen bukatzen Iztuetak kontatutakoa. Egindako apostuak ez ziren txantxetakoak izan. Ohe osoak beren jantzi, koltxoi eta guzti. Han egon omen ziren zintzilik frontoiaren aldameneko zumardian partidua bukatu arte. Ikustekoa izango zen.

Apostuak nola egiten ziren Iztuetak berak esaten digu. "Aldez aurretik batak besteari abisua pasa, eta adiskidetasun handian erabakitzen dira garbiro. Zenbat diru jokatu, zein egunetan eta nongo plazan. Nolako pilotak, zenbat tantora eta lanbide honi dagozkion gainontzeko argibide guztiak. Modu honetan egindako ondrea handiko pilota-partiduetan, milaka ontza urre jokatzen ikusi izan da".

Orain bezala orduan ez, jokoak eman-go zituen hamaika burukomin eta trago txar.

Beste gertaera hau nahiko berria dugu, baina esaten ari naizenaren adierazle izan daiteke. 1905.urtean gertatu zen. Eguberri eguna. Pilotariak hauexek: Plazido Amenabarro, Bernardo Oa eta Gregorio Martikorena. Idazkiak dioenez, dirua erruz jokatu zen. Eta 1906ko urtarrilaren bateko idazki batean haxe eskatzen zaio alkateari: partidua ezjokatutzat eman dezala; diru asko dagoela jokoan eta Eguberri eguneko partidua ez dela esandako kondizioetan jokatu. Hitzartuta zegoenez, bi pilota behar ziren partidurako, bat zaharra eta bestea berria. Badirudi, ordea, pilota zaharrarekin jokatu behar izan zutela "berririk ez zegoelako".

Apostuak Roman Beloki eta Joakin Arbelaizen aurrean egin ziren. Eta eskakizuna honako hauek sinatu zuten: Roman Beloki, Franzisko Usategi, Jose Mujika, Migel Goikoetxea, Jose Joakin Esnal, Franzisko Makazaga, Joakin Ugalde, Jabier Salinas, Jabier Garmendia, Agustin Egaña, Bernardino Elizaran, Fermin Landohena(?), Esteban Lujanbio, Jose Manuel Murua, Manuel Ezenarro, Juan Loinaz, Martin Lekuona, Eduardo Arizpe, Pedro Mari Omadre(?), Guillermo Ezenarro eta Santiago Ezenarro. ■